

100-året for Sydøstgrønlands affolkning i 1900

— og en skitse til et forskningsprogram ved Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning

Af Hans Christian Gulløv

... I August 1900 naaede det Budskab Kolonien Julianehaab, at 38 Østgrønlændere (Hedninge) vare ankomne fra Østkysten til Distriktets sydligste Pladser for at bosætte sig der i Fremtiden og saaledes blive delagtige i den vestgrønlandske Civilisations Goder ...

Således indleder distriktslæge Gustav Meldorf sin rapport fra en embedsrejse, han samme år foretog i egnen omkring Kap Farvel¹⁾. De nytilkomne havde slået deres telte op i udstedet Pamialluk, hvor Meldorf fik lejlighed til at besøge og vaccinere dem. Helt ubekendte med egnen var de ikke, og enkelte af mændene oplyste da også, at de tidligere havde været på vestkysten for at handle. Størstedelen af de voksne kvinder havde tatoveringer på arme og hænder frembragt ved syning gennem huden med sodet senetråd, en tatoveringsmetode som Meldorf var bekendt med fra Gustav Holms beskrivelse af befolkningen ved Ammassalik 15 år tidligere.

Af folketællingslisterne fra Frederiksdal, som indtil august 1900 var underlagt den tyske Brødremission, fremgår det, at der i årene 1887-98 var indvan-

dret 76 personer fra østkysten. Hertil kom nu de 38 personer, som øgede dette tal til 114.

I 1884 var antallet af beboere langs sydøstkysten blevet opgjort til 135 personer²⁾, og med mindre der havde fundet indvandring sted i årene 1885 og 86, hvilket imidlertid ikke fremgår af listerne, skulle der herefter endnu være 21 personer efterladt et sted på kysten mellem Kap Farvel og Ammassalik. Jeg skal nedenfor vende tilbage til disse personers skæbne.

Hermed afsluttedes et kapitel i Grønlands historie, og indtil videre må det fastslås, at med indvandringen i 1900 ligger Sydøstgrønland herefter øde hen. Igennem 200 år havde denne kyst virket dragende på europæerne i landet. Først og fremmest på grund af spørgsmålet om nordboernes Østerbygd, som længe antoges at ligge i Østgrønland, og hvis besejling kun syntes mulig fra vestky-

Hans Christian Gulløv, museumsinspektør ved Nationalmuseets etnografiske samling. Fra 2000 formand for Det grønlandske Selskab.

sten i det isfrie farvand mellem kysten og storisen. Dette spørgsmål havde imidlertid i 1900 længe været afklaret.

Jeg vil i stedet rette opmærksomheden mod historiens anden part, den sydøstgrønlandske befolkning, som igenem århundreder synes at være blevet draget til landets vestkyst og med ganske andre motiver end opdagelserejser. I de tidligste skriftlige kilder fra 1700-tallet omtales tilrejsende grønlændere sydfra på handelstogter og hvalfangst. Blandt disse var også østlændinge, som karakteriseredes ved deres dialekt, og som efter endt ophold på vestkysten vendte tilbage til deres hjemegn, hvor »der var folk nok at finde allevegne«³⁾.

Helt op til Disko Bugt førte deres handels- og fangstrejser dem, inden etableringen af handels- og missionsstationer afbrød ruterne og gjorde store dele af de »omflakkende« grønlændere bofaste. Det var især herrnhuterne, som havde held med at knytte befolkningen til deres missionsanlæg, og disse anlæg oprettedes stadig længere sydpå for at kunne modtage de tilrejsende østgrønlændere⁴⁾.

I 1900 var det slut. Det begyndte med den europæiske hvalfangst i David Strædet og aktiviteterne i Disko Bugt i 1600-tallet, som fik indflydelse på de grønlandske samfund helt om på østkysten, og var endt med affolkningen af Østgrønland, hvis ikke handels- og missionsanlægget var blevet oprettet i Ammassalik i 1894.

Endnu i begyndelsen af 1800-tallet var befolkningstætheden størst uden for åbentvandsområderne. Noglelokaliteterne var Disko Bugt, hvor en femtedel af

befolkningen i Dansk Grønland levede, og Julianehåb distrikt, hvor en væsentlig større del af befolkningen opholdt sig. Dette fremgår af de trykte kilder, hvorfra tallene i tabellen side 191 stammer.

1900 var også året, da herrnhuterne efter 167 års virke forlod Grønland for stedse efter at have sat sig varige spor i Grønlands kultur. Efter grønlandsskibet Hans Hedtofts tragiske forlis i 1959, hvor det meste af Sydgrønlands arkiv også forsvandt i Atlanterhavet, er Brødremissionens arkivalier i dag blandt de væsentligste kilder til Sydgrønlands historie i 17- og 1800-tallet. En anden kildegruppe er fortællingerne fra østkysten, hvoraf en stor del er bragt med de indvandrede grønlændere til vestkysten og senere nedskrevet. Yderligere indsigt i begivenheder fra den mennesketomme kyst må hentes i forhistorien med arkæologiens hjælp.

I denne summariske indledning har jeg fremhævet kontakterne mellem grønlændere og europæere, som en væsentlig nøgle til forståelse af de motiver, der lå til grund for rejser og kommunikation siden den tidlige kontakttid. Disse rejseaktiviteter var hovedårsagen til, at Julianehåb distrikt for 100 år siden rummede en fjerdedel af Grønlands befolkning, vel at mærke en befolkning hvis sammensætning både skyldtes en nordfra og østfra kommende indvandring. At øge kendskabet til disse indvandring, til deres kulturelle ophav og til den kulturelle tradition de bragte med er en udfordring for arkæologien og historien i det sydligste Grønland og Kap Farvel regionen, hvor undersøgelser af denne art har været fåtallige.

TABEL:
BEFOLKNINGEN I DANSK GRØNLAND
(NUVÆRENDE VESTGRØNLAND) 1800-1900.

	ca. 1800 ⁵⁾	1870 ⁶⁾	1900 ⁵⁾		
SYDGRONLANDS DISTRIKTER (SD)					
Julianehåb (Qaqortoq)	1.797	2.570	2.855		
Frederikshåb (Paamiut)	589	821	812		
Godthåb (Nuuk)	847	999	993		
Sukkertoppen (Maniitsoq)	277	765	1.004		
Holsteinsborg (Sisimiut)	287	545	693		
Subtotal	3.797	5.700	6.357		
NORDGRONLANDS DISTRIKTER (ND)					
Egedesminde (Aasiaat)	218	1.008	1.432		
Christianshåb (Qasigiannnguit)*	483	481	477		
Jakobshavn (Ilulissat)*	270	424	588		
Ritenbenk (Appat)*	418	447	491		
Godhavn (Qeqertarsuaq)	182	245	271		
Uummannaq	348	798	1.319		
Upernavik	449	702	1.000		
Subtotal	2.368	4.105	5.578		
* Disko Bugt	(1.171)	(1.352)	(1.556)		
TOTAL DANSK GRONLAND (DG)	6.165	9.805	11.935		
Julianehåb	47% af SD	45% af SD	45% af SD		
	29% af DG	26% af DG	24% af DG		
Disko Bugt	49% af ND	33% af ND	28% af ND		
	19% af DG	14% af DG	13% af DG		
Sydøstgrønland syd for Ammassalik ^{7 & 8)}		480 (1832)	135 (1884)		
Ammassalik ⁸⁾			413 (1884)		
INDVANDRINGEN TIL					
JULIANEHÅB DISTRIKT	1822-30	1831-49	1850-69	1870-84	1885-1900
	306	165	101	37	116
Total 1822-1900 ⁵⁾					725

Jeg skal i det efterfølgende berette om den vanskelige tid for de sidste østgrønlandske indvandrere i 1800-tallet, da svigtende fangst syntes at være symptomatisk for store dele af det øvrige Grønland; og til slut skal jeg præsentere en skitse til et forskningsprogram for genoptagne undersøgelser i Sydgrønland, hvis overordnede emne er kulturmøderne.

Frelseren eller Sila

Da den gamle Ingersia overvejede at rejse til vestkysten for at lade sig døbe, rådede hans sønner ham fra det med ordene: »Du kan ikke stå dig ved at blive døbt; det vil blot gå dig ilde. Ingersuit har fortalt os, at når han, som de døbte kalder Jesus, viser sig ved Verdens undergang for at holde dom over døbte og hedninger, så vil Timersit, store indlandsboer, og Ingersuit og Akilinermiut slå sig sammen i kamp med denne

Jesus og dræbe ham; og da skal de døbte blive forladte i kløfter og afgrunde, medens hedningerne selv vil bane sig vej op til himlen«. Faderen blev derefter på østkysten.

Dette fortalte Qingajaaq til Knud Rasmussen, da han i 1904 besøgte hende i Illukasik, hvortil hun var kommet en snes år tidligere og døbt Susanne af herrnhuterne⁹⁾. Konflikten, hun beskrev, var skabt af valget mellem den grønlandske verden, Sila, hvis usynlige del kun åndemaneren kunne se og hente hjælp fra, og det kristne samfund omme på vestkysten, hvis frelse lå i en ukendt verden. Således øgedes åndemanerens betydning og magt i krisetider, hvor fangsten udeblev; og når hans evner ikke slog til måtte årsagen søges blandt bopladsfællerne, som måtte bøde med livet for deres trolddom.

Blandt de 38 østlændinge, som Meldorf besøgte i 1900, var Allaaritaa¹⁰⁾ den

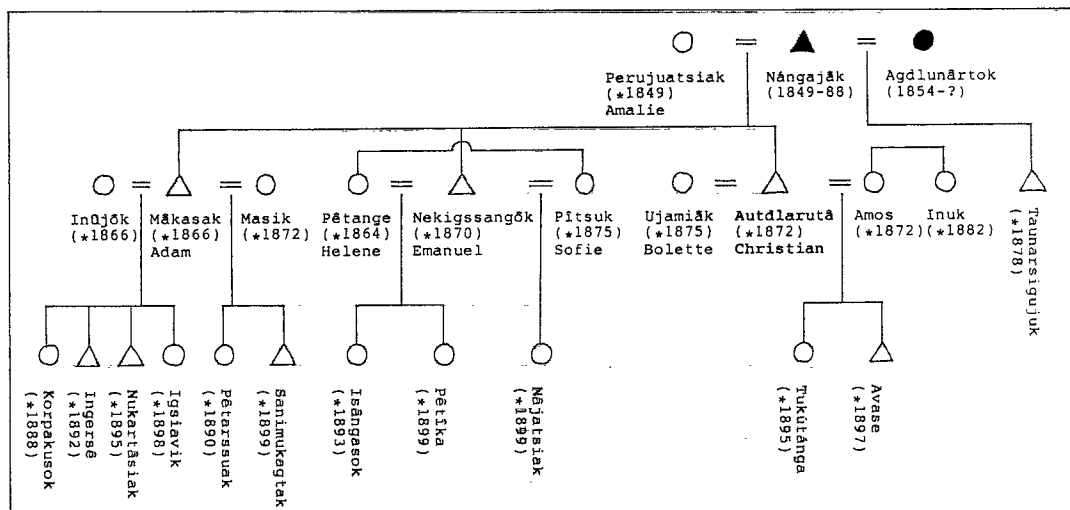

Fig. 1. Allaaritaa (Autdlarutå, Christian) med familie udgjorde 23 personer ved ankomsten til Vestgrønland i 1900. Lighedstegnet betegner ægteskab mellem mand (trekant) og kvinde (cirkel). Børnenes tilhørsforhold er vist ved linier.

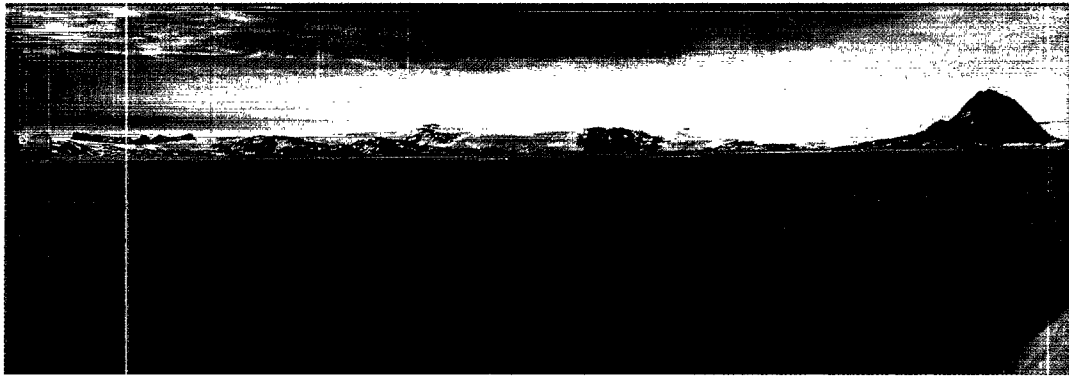

Fig. 2. Umiivik, Allaaritaas fødested. Fra dette sted indledte Fridtjof Nansen i 1888 opstigningen til Indlandsisen. Egnens landkending, det 766 meter høje fjeld Kiatak, kan ses på 100 kms afstand og er et seriøst bud på nordboernes Blåsærk. (Foto: H.C. Gulløv).

ledende skikkelse for sine brødre, der med ægtefæller og børn udgjorde en familie på 23 personer (fig. 1). Han var blandt østgrønlanderne kendt som en stor åndemaner; men i 1901 modtog han dåben og fik navnet Christian Poulsen. Nedfældet i hans livshistorie ligger beretningen om affolkningen af Sydøstgrønland¹¹⁾.

Han blev født ca. 1872 ved Umiivik, det gode fangststed 200 km syd for Am-

massalik (fig. 2). Herefter flyttede familien sydpå til Saassivik, nær stedet hvor Graah i 1829 havde haft vinterkvarter. Allaaritaas sad da endnu i sin mors amaat. Ved Oqqua i samme egn boede han, da Gustav Holm passerede Akornarmiut (fig. 3). I fælleshuset boede også Uases to sønner, som siden blev myrdet af Isimardik, den store drabsmand fra Ammassalik¹²⁾. Da han var 14 år fik han sin første kajak. Et par år efter

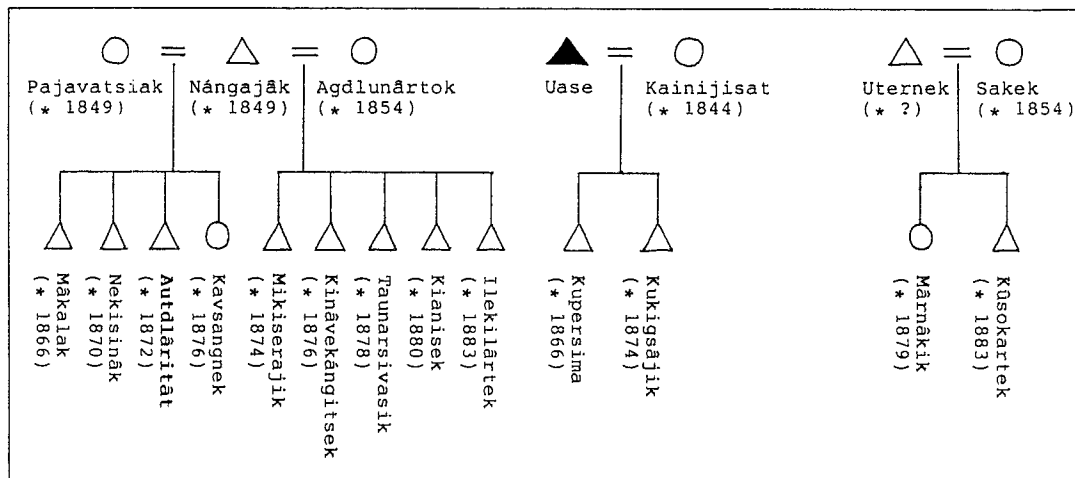

Fig. 3. Beboerne af fælleshuset ved Oqqua (ca. 25 km nord for Skjoldungen) i 1884.

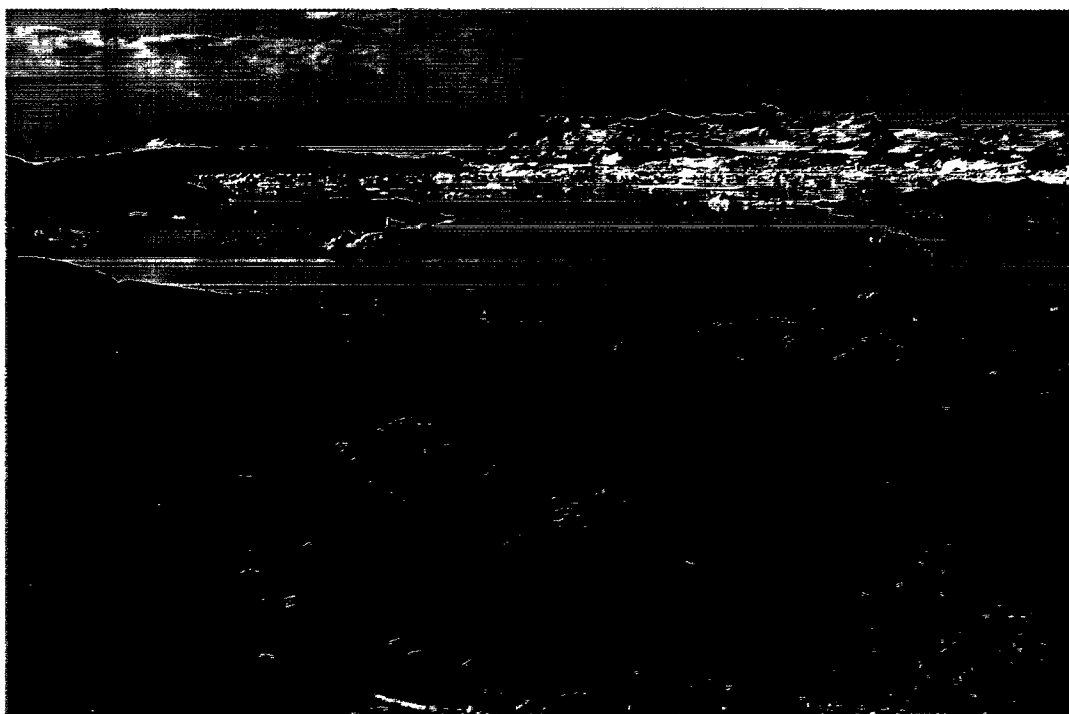

Fig. 4. Timmiarmiut, den gode fangstplads, hvor Allaaritaa opholdt sig vinteren 1894-95. (Foto: H.C. Gulløv).

døde hans far, og Allaaritaa indledte sin uddannelse til åndemanager. Hans lærermester var Napârtek fra Illuluarsuk ved Bernstorffs Isfjord. To ingnersuit blev hans første hjælpeånder, og som 20 årig kunne han åbenbare sig for bopladsen som fuldt uddannet.

I vinteren 1894-95 opholdt fire konebådsbesætninger sig ved Timmiarmiut, hvor fangsten var god (fig. 4). Allaaritaa var med. Tre af bådelaene besluttede sig for at rejse til Nanortalik for der at købe krudt, ammunition og knive for vinterens udbytte af bjørneskind. Det fjerde bådela anført af den gamle åndemanager Kunissarfik, »Kyssetøjet«, satte derimod kursen mod Skjoldungen. Som åndemanager var han andenrangs men alligevel frygtet på grund af sit tempera-

ment og sin besiddelse af mange virkningsfulde tryllesange, og da konebåden stod ud gennem fjorden råbte Kunissarfik mod de tilbageværende: »De som ikke har stærke hjælpeånder kan ikke vente andet end døden«¹³). Herefter gik alt galt.

Issituationen den sommer vanskeliggjorde rejsen sydpå, og de tre konebådslag nåede kun ned til Anoritooq, en strækning på blot 100 km. Her måtte de opslå vinterkvarter (fig. 5). Sulten hjem-søgte bopladsen, og den store åndemanager Oqartaqangitseq, »den tungeløse«, mistede flere af sine børn. Hans hjælpeånder fortalte ham, at det var Kunissarfiks yngre bror Aviaja, der havde røvet hans børns sjæle, hvorefter Allaaritaa hjalp ham med at myrde Aviaja. Enken,

Fig. 5. Fra Allaaritaas vinterhus ved Anoritooq, hvor 22 mennesker mistede livet. (Foto: H.C. Gulløv).

som ikke kunne klare sig gennem den hårde vinter, slog sine børn ihjel og begik selvmord. Da vinteren var omme, var kun 35 af de oprindelige 57 personer i live. 15 var døde af sult, en var druknet, fem havde begået selvmord og en, Aviaja, var myrdet¹⁴).

Kunissarfiks bådelaag gik det ikke bedre. En gruppe unge fangere, som på et senere tidspunkt ved et tilfælde kom forbi hans boplads, fandt beboerne sultet ihjel efter at de havde ædt deres hunde. De lå alle døde på briksen. Kunissarfik sad i sine bjørneskindsbukser alene ved husgangen med et afgnavet hundekranie. Deres skæbne kan meget vel forklare de manglende personer i mandtalslisterne fra sydøstkysten, som Meldorf i 1900 opregner til en snes¹⁵).

Den følgende vinter opholdt Allaarita sig ved Avaqqat 40 km sydpå (fig. 6). Ligesom ved den forrige plads var fangsten ikke særlig god, men de klarede vinteren. Graah havde tidligere fået fortalt, at Avaqqat og Anoritooq »efter Rygtet vare de bedste Fangtpladser paa hele Kysten«¹⁶). Men nu var situationen en ganske anden.

I 1899 boede Allaarita ved Iluileq også kaldet Danells Fjord 50 km sydlige, hvor fangsten var god (fig. 7). De havde da været på vestkysten og fået krudt og ammunition. Her fik han sin sidste hjælpeånd, equngassoq, »den skævmundede«, hvis særlige egenskaber var specielle for Østgrønland og en af de stærkeste hjælpeånder en fanger kunne have¹⁷).

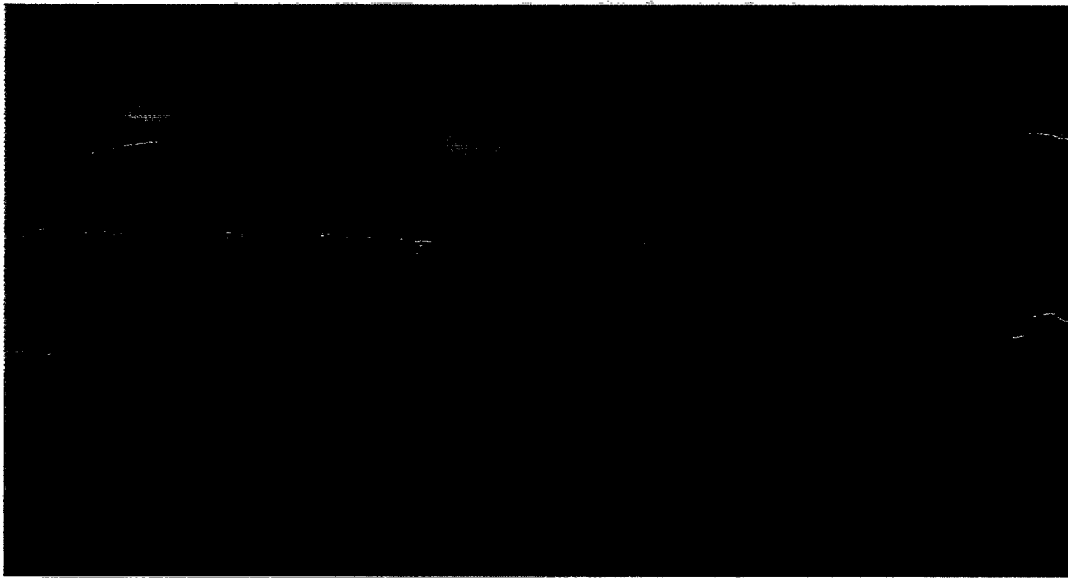

Fig. 6. Allaaritaas vinterhus ved Avaqqat. På dette sted fik Graah i 1829 af befolkningen forevist en kanon, som engang i 1700-tallet var blevet bragt ind til kysten fra et forladt skib. Kanonen blev fragtet til Qaqortoq af 7. Thule ekspedition i 1932. (Foto: H.C. Gulløv).

Den sidste vinter på østkysten blev tilbragt på en boplads i Lindenow Fjord. Her udspillede sig en begivenhed, som udviklede sig til en række mord, der efterlod indtrykket af samfundets totale opløsning. Det begyndte med mordet på Oqartaqangitseq, åndemaneren fra Anoritoq, hvis tredje og yngste kone i jalousi over mandens manglende opmærksomhed sprængte huset i luften ved at antænde en krudtpose. Den første kone blev brændt til døde, mens Oqartaqangitseq endnu levede et par dage med sine dødelige forbrændinger inden han begik selvmord ved at kaste sig i havet. Blandt de overlevende var en pige, som Allaarita tog til medhustru. Men konflikten lurede, da han bebrejdede hende at hun ingen børn fødte ham, og i et anfald af raseri skød han hende med sin bøsse, parterede hende,

skar hendes endnu varme hjerte ud og spiste det. Derefter planlagde han sin hævn over mordersken, der havde forårsaget Oqartaqangitseqs død. Hans mor opildnede ham til drabet, og morderskens overlevende medhustru hjalp ham, da han rådførte sig med sine hjælpeånder. Derefter skød han mordersken, parterede hende, som han havde gjort det med sin medhustru, og spiste hendes hjerte. »Dette skete om Vinteren; ud paa Foraaret brød alle op og rejste ned til Vestkysten for at lade sig døbe«¹⁸⁾.

Således fremstår de sidste årtier inden Sydøstgrønland affolkes som en lang rejse mod vestkysten. Men det må ikke glemmes, at man til det sidste kæmpede imod. De voldsomme begivenheder trådte først i karakter, da de med missionens hjælp kunne beskues fra en anden ver-

den end Silas. Allaaritaa, nu Christian, udtrykte det endnu efter sin dåb på følgende måde: »Ja, de Mennesker, jeg dræbte, fortjente den Død, de fik, for de var farlige for os andre. Jeg dræbte dem ikke af Lyst til Mord, men af Pligtfølelse over for mine Bopladsfæller«¹⁹⁾.

Tilbage i Østgrønland var kun befolkningen i Ammassalik, der også kendte til vestkysten fra handelsrejser eller havde deres viden om begivenhederne i denne del af landet via handelssamkvem med deres sydlige naboer. Blandt begge de to befolkningsgrupper medførte den svigtende fangst som hjemsøgte kysten i 1800-tallet et øget pres på de religiøse institutioner, og åndemanernes evner blev af afgørende betydning for samfundenes eksistens. Det lykkedes tilsyneladende befolkningen i Ammassalik endnu et stykke tid at opholde sig i deres oprindelige verden²⁰⁾.

Tunup Saqqaa – Bagsidens forside

Grønlands indvandringshistorie endte i Kap Farvel regionen, hvor de østgrønlandske og vestgrønlandske befolkninger til alle tider havde haft kontakt med hinanden. Historierne om østkysten, Tunu, træder frem i de fortællinger, som i tidens løb blev bragt med indvandrerne til vestkysten. Således henter vi værdifuld viden om Østgrønland i Vestgrønland, og det er dette synspunkt der ligger bag overskriften Tunup Saqqaa, som også er udgangspunktet for nye undersøgelser i Sydgrønland.

Her har betingelserne for sælfangst, fiskeri og landbrug imidlertid været stærkt afhængige af det skiftende og dominerende atlantiske klima. Historien om syd-

østkystens affolkning i 1800-tallet er et eksempel på naturens indflydelse på fangst og bosættelse. Men de mange forhistoriske bopladser, som kendes fra Sydøstgrønland, vidner dog også om tidligere tiders gode fangst i disse egne²¹⁾.

Igennem ca. 200 år eksisterer der beretninger om østgrønlandernes besøg på vestkysten. Oftest er disse rejser som nævnt knyttet til den europæiske hvalfangstaktivitet og de handelsmuligheder, som besøg kunne føre med sig. Men en egentlig migration var der længe ikke tale om, idet man rejste den lange vej tilbage efter besøget. Disse rejser kunne vare op til flere år, og de arkæologiske spor har kunnet følges i fundmaterialets jernvarer og glasperler helt op til Ammassalik²²⁾. Med udgangspunkt i de europæiske oldsager fundet på grønlandske bopladser opbygges der med forskningsprogrammet en kronologi for området.

Lokaliteten Aluk lige norden for munden af Prins Christian Sund nævnes i de skriftlige kilder siden første halvdel af 1700-tallet som stedet, hvor øst- og vestgrønlandere mødtes for at udveksle handelsvarer (fig. 8). De mange anlæg fra sommer- og vinterbosættelse, som det for første gang lykkedes at påvise ved et kortvarigt besøg ved Aluk i 1999, giver et synligt indtryk af stedets betydning²³⁾. Fortsatte registreringer og mindre arkæologiske undersøgelser vil dog her være ønskelige, idet det fulde omfang af de synlige vidnesbyrd langt fra er klarlagte. De observerede anlæg syntes alle at være fra tiden efter kolonisationen af Vestgrønland, hvorfor ældre

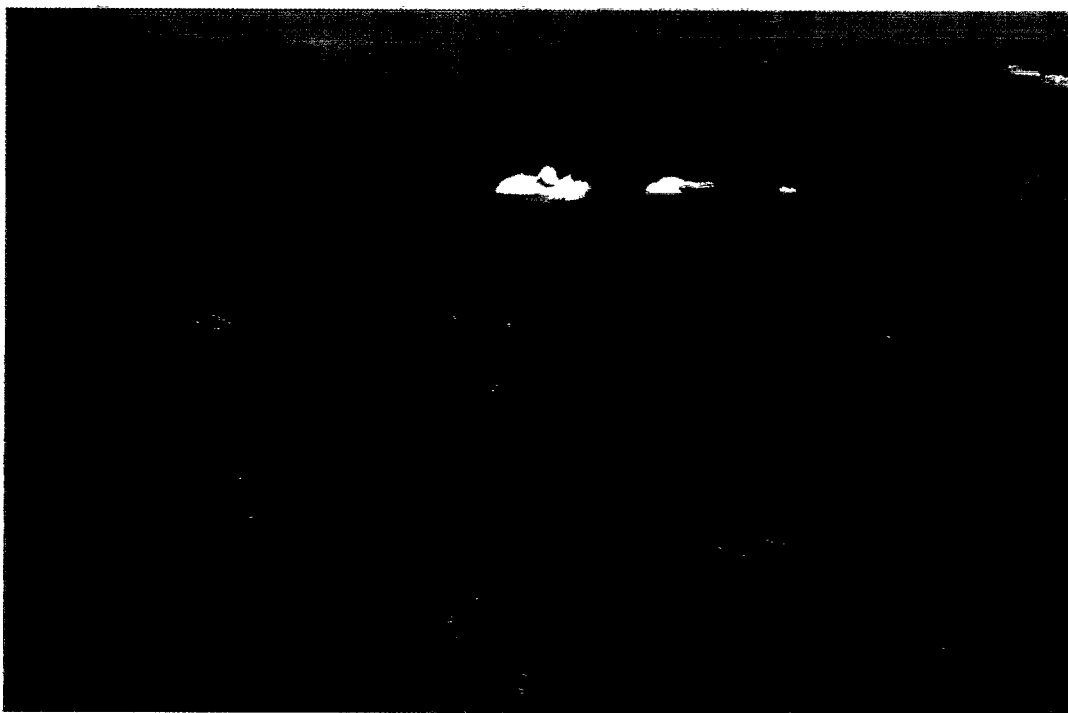

Fig. 7. Allaaritaas og broderens vinterhuse med konebådsstøtter fra 1899 ved Iluileq i Danells Fjord. (Foto: H.C. Gullov).

typer må antages at dukke frem ved udgravning. Stedet fremviser et betydeligt arkæologisk potentiale og særdeles gode muligheder for historiske og etnohistoriske undersøgelser (fig. 9).

I undersøgelserne inddrages også studier af det bevarede kildemateriale fra Brødremenigheden, som med skriftlige vidnesbyrd, fotografier og tegninger, løbende har kunnet fastholde oplysningerne om de tilrejsende grønlændere fra østkysten. Hertil kommer inddragelse af den righoldige, mundtlige tradition, som er tilført egnen med indvandrerne, og som sammen med kirkebøgerne danner grundlaget for slægtsstudier. Et tæt samarbejde med lokalmuseet i Nanortalik kommune, hvor også de herrnhutiske missionsstationer og udsteder lå

(fig. 10), og inddragelse af historisk fagkundskab er afgørende forudsætninger for denne del af programmet.

Inuit-Nordbo i Østerbygden?

Spørgsmålet om det mulige kulturmøde mellem inuit og Østerbygdens nordboer søges besvaret i forskningsprogrammets anden del. De tidligste spor af Thulekulturen i Grønland kan arkæologisk påvises ved Smith Sund fra o. 1200 e.Kr. Herfra har kulturen i løbet af de efterfølgende århundreder bredt sig sydpå. Årsagen til spredningen langs vestkysten har oftest været sat i forbindelse med nordboerne, hvormed et handels-samkvem antages at have fundet sted. I Østerbygdens område findes Thulekulturens ældste boligtyper, som kendes

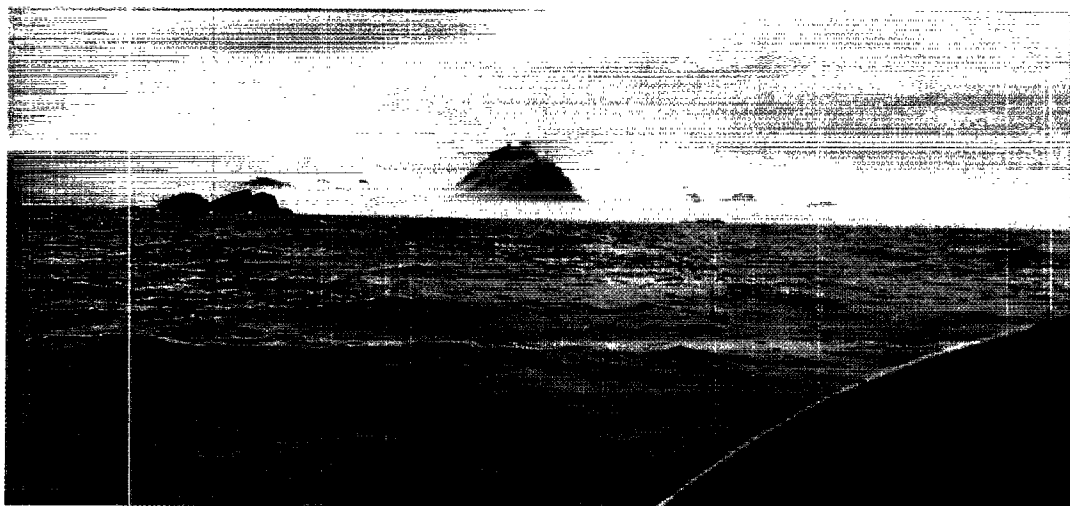

Fig. 8. Aluk (Alik) nord for mundingen af Prins Christian Sund. Den knap 500 m høje top stikker op over kysttågen. (Foto: H.C. Gulløv).

fra kulturens tidligste periode, den såkaldte *Ruin Ø* fase ved Smith Sund. Lignende boligtyper er endnu ikke påvist i Vesterbygdens område og i egnen nord herfor op til Disko Bugt. Dette forhold kunne tyde på en endnu ikke arkæologisk undersøgt kontakt²⁴⁾.

Arkæologiske undersøgelser af bopladser fra Thulekulturen i denne del af Grønland har ikke fundet sted siden 1930'erne. Dengang noterede udgraverne sig her de ringe bevaringsforhold for organisk materiale i de fritliggende og ældste tomter, betingelser som senere prøvegravninger har kunnet bekræfte²⁵⁾. Imidlertid må det forventes, at de ældste tomter fortsat skal søges ved kysten, hvor fangerkulturens ressourcer befinder sig, og her kan de være skjult under det tætte møddingsdække fra senere bebyggelser. Herunder kan spor efter palæoeskimoiske anlæg ligeledes tænkes at dukke frem ved udgravning, hvor ingen endnu er blevet påvist i

denne del af landet trods fund af mange oldsager fra Dorsetkulturen i Thulekulturens ruiner²⁶⁾.

De genoptagne undersøgelser vil, som et led i dette program, primært sætte egnen omkring Tuttutooq i fokus. Her tyder foreløbige rekognosceringer gennemført i 1990'erne på, at arkæologiske undersøgelser vil kunne bidrage med materiale til belysning af kulturkontakten Inuit-Nordbo²⁷⁾. Undersøgelserne suppleres med naturvidenskabelige analyser og dateringer af allerede eksisterende materiale, med re-evaluering af nordbosager fra grønlandske bopladser og med gennemgang af det eksisterende oldsagsmateriale fra Sydvest- og Sydøstgrønland. Et tæt samarbejde med lokalmuseerne i Narsaq og Qaqortoq og med inddragelse af den middelalderarkæologiske ekspertise ved Nationalmuseets Center for Grønlandsforskning skal sikre programmet de bedste rammer.

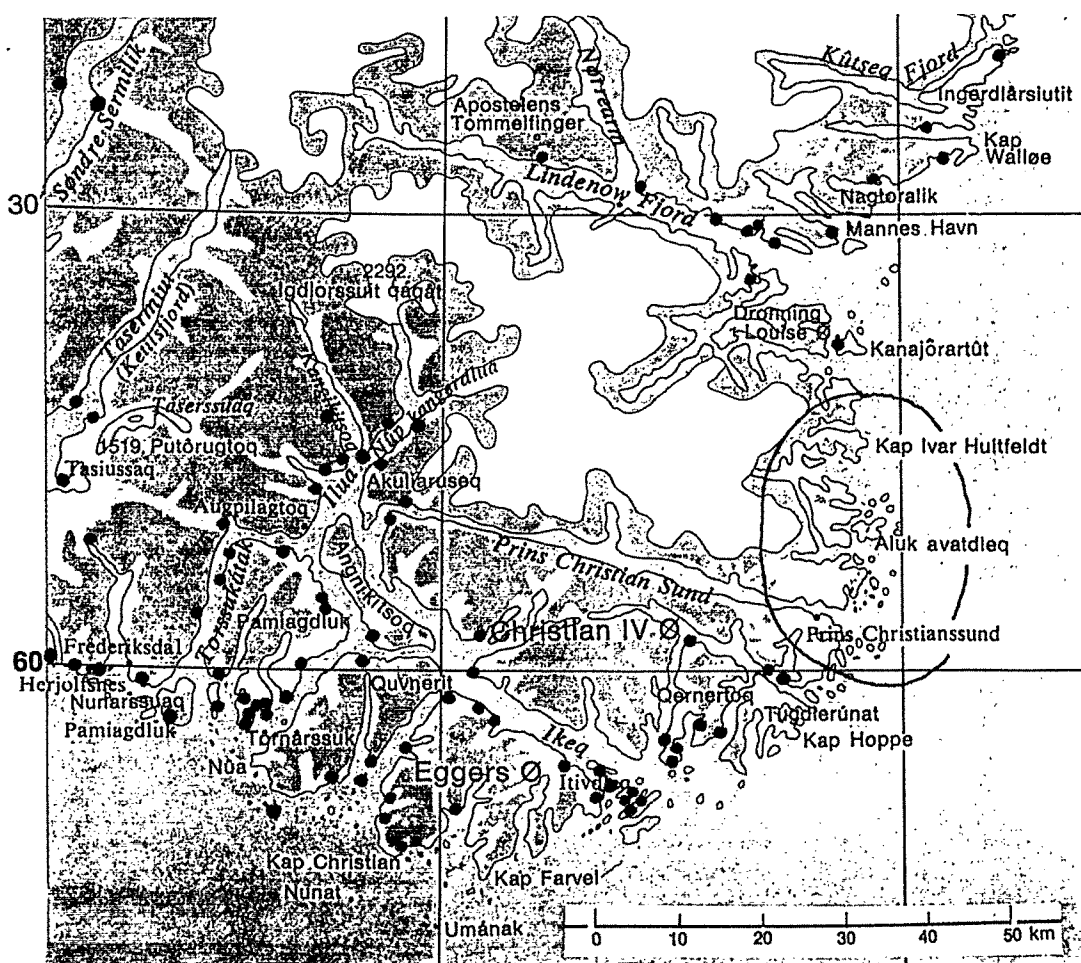

Fig. 9. Den grønlandske bebyggelse i Kap Farvel regionen, Nanortalik kommune, som den fremgår af fortidsminde-registeret med både sommer- og vinterbopladser markeret. Flere pladser er i 1999 blevet registreret inden for det indkredsede område.

Sila

Nationalmuseets nyoprettede Center for Grønlandsforskning, som har fået navnet Sila²⁸⁾, vil være hjemsted for forskningsprogrammet med det overordnede tema »Inuit og Nordboer i Sydgrønland«, der kan sammenfattes under begrebet kulturmøder. Disse har fundet sted i den sene middelalder mellem inuit og nordboer og i nyere tid mellem øst- og vestgrønlandere. De planlagte

undersøgelser vil involvere arkæologi, historie, etnohistorie og etnografi samt historisk antropologi, som omfatter studiet af de østgrønlandske kilder i Vestgrønland.

Undersøgelserne, der kombinerer kildestudier med feltarbejde i Narsaq, Qaqortoq og Nanortalik kommuner, indeholder foruden en række spektakulære temaer til belysning af Sydgrønlands kulturhistorie også en række uafklarede

Fig. 10. Lichtenau ved 225 års jubilæet i 1999. (Foto H.C. Gulløv).

spørgsmål om oprindelse, tradition og identitet, hvis besvarelse har vidtrækkende perspektiver.

Studiet af de østgrønlandske kilder i Vestgrønland eller Tunup Saqqaa kan med sin historisk-antropologiske metode sætte de forhistoriske temaer i et formidlingsmæssigt perspektiv. Og således vil forskningens resultater kunne sammenholdes med lokalbefolkningens oplevelse af historien, en historie hvis rødder må søges i en anden verden.

Noter

1. Meldorf 1902, side 15.
2. Hansen 1888, side 188.
3. Egede 1925, side 267.
4. Gulløv 1983.
5. Amdrup et al. 1921.
6. Rink 1877.
7. Graah 1932 (originaludgave 1832).
8. Hansen 1888.
9. Rasmussen 1906, side 173.
10. Autdlaritát hos Hansen 1888; Autdlaruta hos Meldorf 1902; Autdaruda hos Rasmussen 1906; Aawtaaritaá hos Thalbitzer 1921.
11. Ostermann 1938, side 130ff.
12. Rasmussen 1906, side 169.
13. Ostermann 1938, side 56.
14. Aviája optræder som nr. 55 på Hansens liste, 1888 side 186. Begivenhederne ved Anoritoq omtales af Rasmussen 1906 side 130ff, Mathiassen 1936 side 24 og Ostermann 1938 side 57f. Begivenheden fortælles til Knud Rasmussen af Henrik, som for dåben hed Puarajik og var ankommet til vestkysten sammen med Allaaritaa. Henriks far havde oplært Allaaritaa til åndemaner.
15. Ostermann 1938, side 58. På begge sider af Qoor-noq i Sønder Skjoldungesund findes en del mindre bopladser, og i flere af fælleshusene ligger endnu skeletterne af de døde. I denne egn formodes Kunissarfiks sidste hvilested at have været (jvf. Gulløv & Rosing 1993).
16. Graah 1932, side 90. Mathiassen 1936, side 21.
17. Ostermann 1938, side 137; Mathiassen 1936, side 16f; Sonne 1986, side 147.
18. Om ægteskabsdramaet i Lindenow Fjord fortalte Besuk, som stammede fra Illuluarsuk ved Bernstorffs Isfjord, til Knud Rasmussen (1906, side 121-129). Besuk optræder som nr. 120 under navnet Perkingitsek på Hansens liste, 1888 side 188. Hun blev gift med Allaaritaa's bror og kom til vestkysten i 1900. Meldorf skriver hendes navn som Pitsuk, 1902 side 26.
19. Rasmussen 1906, side 162. Christian blev senere kendtmand for Knud Rasmussen på den 7. Thule-

- ekspedition til Sydøstgrønland. Han døde i 1941 knap 70 år gammel.
20. Opblomstringen af en rigt dekoreret materiel kultur ved Ammassalik skal ses som et sidste forsøg på at takkes den karrige natur i en periode med stigende affolkning. Nyere undersøgelser støtter Thalbitzers antagelse, at opblomstringen har rod i en nordfra kommende kulturel indflydelse, som formentligt fandt sted i 16-1700-tallet, jvf. Gulløv 1995.
 21. Mathiassen 1936.
 22. Mathiassen 1933.
 23. Gulløv 1999. På selve øen Aluk, hvis markante og knap 500 m høje profil har tjent som landkendning, er der ingen egentlig bosættelse ud over et par nyere teltringe.
 24. Gulløv 1997 og 1999a.
 25. Mathiassen & Holtved 1936. I dagbogen noterer Mathiassen: »...Gravningen har været en »Orkenvandring« Sand, Grus og Rullesten, næsten uden Sager og meget daarligt byggede Huse« (»Grønland 1934. Julianehaab Distrikt II«; Grønlandssekretariatet 33-86, II).
 26. For eksempel på Illutalik over for Narsaq, jvf. Mathiassen & Holtved 1936, side 42ff.
 27. Kapel 1994, samt berejsninger ved Hans Kapel og Georg Nyegaard, Qaqortoq Museum.
 28. Grønnow 2000.
- Henvisninger*
- Amdrup, C.G., L.Bobé, Ad.S.Jensen & H.P.Steensby (red.). 1921. Grønland i Tohundredeåret for Hans Egedes Landing, I & II. Meddelelser om Grønland 60 & 61: 1-567 & 1-795.
- Egede, Hans. 1925. Relationer fra Grønland 1721-36. Meddelelser om Grønland 54: 1-304.
- Grønnow, Bjarne. 2000. SILA – The Greenland Research Centre at The National Museum of Denmark. I: Appelt, M., Berglund, J. & Gulløv, H.C. (red.), Identities and Cultural Contacts in the Arctic. Danish Polar Center Publication No. 8, pp. 93-96.
- Graah, Wilhelm August. 1832. Undersøgelses-Reise til Østkysten af Grønland. Efter Kongelig Befaling udført i Aarene 1828-31. J.D.Qvist, Copenhagen: 216 pp. (Genudgivet ved K. Birket-Smith 1932, Gyldendal).
- Gulløv, H.C. 1983. Herrnhuternes grønlandere. Tidsskriftet Grønland nr. 8-10, pp. 247-259.
- Gulløv, H.C. 1995. Olden times in Southeast Greenland: New archaeological investigations and the oral tradition. Inuit Studies 19(1): 3-36.
- Gulløv, H.C. 1997. From Middle Ages to Colonial Times. Archaeological and ethnohistorical studies of the Thule culture in South West Greenland 1300-1800 AD. Meddelelser om Grønland, Man & Society 23: 1-501.
- Gulløv, H.C. 1999. Berejsning og undersøgelser i Qaqortoq, Narsaq, Nanortalik og Ammassalik kommuner, sommeren 1999. Feltrapport fra en rejse med m/s Signe Rink fra Nuuk til Reykjavík. Nationalmuseet.
- Gulløv, H.C. 1999a. Grønland i 1200tallet – ny forskning og nye resultater. Tidsskriftet Grønland nr. 1, pp. 7-19.
- Gulløv, H.C. & Rosing, Minik. 1993. Kong Frederik den Sjettes Kyst – glimt fra tre somres undersøgelser i Østgrønland. Nationalmuseets Arbejdsmark 1993, pp. 70-81.
- Hansen, Johannes. 1888. Liste over Beboerne af Grønlands Østkyst, optagen i Efteraaret 1884. Meddelelser om Grønland 10(3): 183-206.
- Kapel, Hans. 1994. Berejsning og undersøgelser i Narsaq og Nanortalik kommuner sommeren 1993. Grønlandssekretariatet, København.
- Mathiassen, Therkel. 1933. Prehistory of the Angmagssalik Eskimos. Meddelelser om Grønland 92(4): 1-158.
- Mathiassen, Therkel. 1936. The Former Eskimo Settlements on Frederik VI's Coast. Meddelelser om Grønland 109(2): 1-58.
- Mathiassen, Therkel & Holtved, Erik. 1936. The Eskimo Archaeology of Julianehaab District. Meddelelser om Grønland 118(1): 1-141.
- Meldorf, Gustav. 1902. Fra en Vaccinationsrejse i Egnen omkring Kap Farvel i Efteraaret 1900. Meddelelser om Grønland 25(2): 13-42.
- Ostermann, Hother (ed.). 1938. Knud Rasmussen's Posthumous Notes on the Life and Doings of the East Greenlanders in Olden Times. Meddelelser om Grønland 109(1): 1-215.
- Rasmussen, Knud. 1906. Under Nordenvindens Svøbe. Gyldendal, København: 203 pp.
- Rink, Hinrich Johannes. 1877. Danish Greenland, its People and its Products. Henry S. King & Co., London: 468 pp.
- Sonne, Birgitte. 1986. Angakkut puullit i Grønland og Alaska. Vort sprog – vor kultur. Pilersuiffik, Nuuk, pp. 143-155.
- Thalbitzer, William. 1921. The Ammassalik Eskimo. Contributions to the Ethnology of the East Greenland Natives. Language and Folklore. Meddelelser om Grønland 40(3): 113-564.